

РОЗДІЛ XI. ПРОБЛЕМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

УДК 355.291.1

Олеся Жовнич

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ORCID ID 0000-0001-6430-7341

DOI 10.24139/2312-5993/2023.10/397-404

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ НАВИЧОК В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

У статті розглядається ефективність впровадження життєвих навичок у навчальний процес через предмет-носії, що забезпечує інтеграцію методики в обов'язкові шкільні предмети. Найкращими предметами-носіями визнано ті, що сприяють соціальній активності та здоровому способу життя, такі як «Health education» та «Основи здоров'я».

Життєва компетентність, відповідно до експертів Ради Європи, включає здатність реагувати на індивідуальні та соціальні потреби, а також знання і навички, визначені міжнародними стандартами. Робоча група, створена на саміті в Лісабоні, визначила ключові компетентності для навчання протягом життя, включаючи навички лічби, письма, ІКТ та соціальні навички.

У статті також підкреслюється важливість інформаційних технологій у східноєвропейських країнах, зокрема в країнах Вишеградської четвірки, де активно впроваджуються комп'ютерні мережі для організації міжнародних проектів на теми прав людини та толерантності. Окрему увагу приділено формуванню правових знань у школах, оскільки питання прав людини є актуальними на міжнародному та національному рівнях, що підкреслює важливість їх вивчення в системі початкової освіти регіону.

Сьогоднішня освіта вимагає від школярів підготовки до дорослого життя та адаптації до ринку праці. Один з основних напрямів реформування початкової освіти – формування життєвих компетентностей, корисних у майбутньому, що можна запозичити з досвіду країн Вишеградської четвірки. Також важливо дослідити підготовку вчителів до впровадження компетентнісного підходу. Педагоги мають звертати увагу на освітні проблеми в полікультурному середовищі Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини. У початкових школах важливо не лише надавати знання, а й допомагати дітям знаходити свій шлях, прищеплюючи цінності толерантності та поваги до різних культур, що є ключовим для інтеграції до європейського освітнього простору.

Ключові слова: *життєві навички, учні початкової школи, європейський досвід, професійна підготовка майбутніх учителів, комплексний підхід.*

Постановка проблеми. У зв'язку зі спрямованістю України до європейського простору, в формуванні життєвих навичок учнями початкової школи актуалізується досвід східноєвропейських країн. Національна доктрина розвитку освіти спрямована на перехід до гуманістично-інноваційної освіти, що підвищує конкурентоспроможність

в європейському освітньому просторі. Важливо формувати в таких здобувачів освіти здатність до особистісного розвитку та навчання протягом життя. Сучасна школа повинна оновити зміст освіти, впровадити нові педагогічні підходи й інформаційні технології. Державні стандарти акцентують увагу на формуванні життєвих компетентностей, необхідних для успішної самореалізації та взаємодії в суспільстві.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що компетентнісний підхід є в центрі уваги українських та закордонних дослідників. Науковці стверджують, що сутність і зміст цього підходу полягає у формуванні компетентної особистості (Н. Лазаренко, О. Локшина, І. Візнюк та ін.) (Візнюк, Лазаренко, 2023; Локшина, 2011; Паламарчук, Візнюк, 2023). Проблемою життєвої компетентності займалися О. Паламарчук, І. Візнюк, І. Габа та інші (Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023). Однак формування життєвих компетентностей учнями початкової школи в контексті європейського досвіду залишається недостатньо дослідженим.

Наприкінці ХХ століття поняття життєвих навичок стало актуальним в забезпеченні психосоціального розвитку дітей і профілактики соціальних проблем щодо професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Розроблені освітні програми допомагають ухвалювати обґрунтовані рішення, ефективно спілкуватися, керувати емоціями та мотивувати до здорового способу життя. В європейських країнах активно впроваджуються програми відповідно до стандарту початкової освіти. Цей підхід став альтернативою інформаційно-просвітницькому, який не виправдав себе, підкреслюючи важливість формування у дітей лише поведінкових навичок для успішної інтеграції в суспільство.

Метою статті є обґрунтування підходу щодо формування життєвих навичок в учнів початкової школи в контексті європейського досвіду.

Виклад основного матеріалу. На відміну від традиційних методів, розвиток життєвих навичок спрямований на позитивні зміни в поведінці учнів. Він передбачає зміни не лише в знаннях, а й у ставленнях і навичках, що стимулюють ці зміни.

Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців свідчить, що «компетенція» розглядається як програма, сценарій або освітня методика, що дозволяє діяти на основі знань та умінь, враховуючи ціннісно-сміслові відношення та емоційно-вольову регуляцію. «Компетентність» є реалізацією цієї методики і включає установки,

цілепокладання та регуляцію. У Концепції профільного навчання в старшій школі підкреслюється важливість формування ключових компетентностей, таких як критичне мислення, здатність розв'язувати проблеми, працювати в колективі та навчатися протягом життя (Візнюк, Лазаренко, 2023; Локшина, 2011; Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023).

Українська дослідниця О. Овчарук також акцентує увагу на розвитку змісту освіти в зарубіжних країнах, виокремлюючи ключові життєві компетентності в учнів початкової школи (табл. 1).

Таблиця 1

Європейський досвід у сфері здобуття освіти учнів початкових класів

Європейський досвід	Характеристика
1	2
Ключові компетентності	Європейські країни активно працюють над формуванням ключових компетентностей учнів щодо засвоєння знань і навичок в адаптації до змін, прийняття рішень, спілкування в команді, що відображає їх критичне мислення, комунікацію, цифрову грамотність, соціальну відповідальність та багато іншого.
Життєві навички	Європейський досвід акцентує увагу на формуванні життєвих навичок, таких як самоорганізація, робота з інформацією, фінансова грамотність, здоров'я та безпека, котрі допомагають учням бути готовими до реального життя поза школою.
Соціальна компетентність	Європейський досвід сприяє розвитку соціальних навичок, таких як співпраця, розуміння різних культур, толерантність та взаємодія з іншими, що допомагає учням стати активними громадянами та розуміти своє місце в суспільстві.
Інноваційні підходи	Європейські країни впроваджують інноваційні методи навчання, такі як проектна робота, інтерактивні уроки, використання технологій та ігрові форми, що робить його більш захоплюючим та ефективним.

Таким чином, європейський досвід сприяє формуванню цінних ідей та підходів для формування навичок і компетентностей в учнів початкових класів. Поняття ключових життєвих компетентностей пов'язане з багатьма чинниками, оскільки вони є індикаторами готовності учня до життя. Останнім часом це питання викликало широку дискусію серед науковців країн ОЕСР, де проводилися дослідження в більшості європейських країн, зокрема в країнах Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина), які стали членами ЄС 1 травня 2004 року (Локшина, 2011; Паламарчук, Візнюк, 2023).

Навчання життєвих навичок відтворює природні процеси, через які діти вчаться жити в соціумі, що відбувається через спостереження,

моделювання та соціальну взаємодію. Найкраще навички засвоюються при спостереженні й негайному відтворенні, а їх закріплення відбувається в практичних ситуаціях (Візнюк, Лазаренко, 2023).

Комплексний підхід у підготовці майбутніх учителів початкових класів реалізує особистісно зорієнтоване навчання, враховуючи вікові, індивідуальні, етнічні, релігійні та соціально-економічні аспекти, а також гендерні питання. Він спрямований на задоволення природних потреб учасників освітнього процесу та здобувачів освіти, оскільки ігнорування цього призводить до зниження благополуччя та виникнення поведінкових ризиків. Навчання відбувається за допомогою ситуативних задач, близьких до реального життя, з урахуванням потреб і розвитку дітей, а також майбутніх викликів. Перевага надається інтерактивним формам навчання, які сприяють змінам у ставленнях і поведінці учнів, на відміну від традиційних уроків, де вчитель переважно говорить. Інтерактивні методи, такі як моделювання ситуацій, рольові ігри, дискусії та мозкові штурми, забезпечують активну участь учнів і творчу співпрацю з учителем (табл. 2).

Таблиця 2

Методи навчання, які використовуються в європейських країнах

Методи навчання	Характеристика
1	2
Орієнтація на навички та компетенції	Один з ключових принципів сучасного підходу до освіти в Європі що стосується переходу від надання лише фактичних знань до розвитку навичок та вмінь (компетенцій), які стають засобом формування умінь, а не самоціллю.
Диференційований підхід	Вчителі в Європі часто працюють з різними рівнями здібностей учнів, надаючи індивідуальну підтримку та враховуючи їхні потреби, що сприяє більш ефективному навчанню.
Активне навчання	Уроки часто організуються так, щоб учні брали активну участь в освітньому процесі: обговорювали, аналізували, розв'язували завдання, що сприяє глибокому розумінню матеріалу.
Міжпредметні зв'язки	В Європі практикують інтеграцію різних предметів, щоб показати зв'язок між ними щодо розвитку в учнів комплексних знань і вмінь.
Практичне навчання	Велика увага приділяється практичним навичкам, наприклад, стажуванню, підприємницькому навчанню та роботі з реальними завданнями.

Експерти ОЕСР вважають, що створення умов для набуття життєвих компетентностей протягом усього життя підвищить

продуктивність і конкурентоспроможність на ринку праці, а також сприятиме інноваційним змінам в умовах глобальної конкуренції. Життєві компетентності важливі для участі в демократичних процесах, соціальному взаєморозумінні, справедливості та зміцненню прав людини (Візнюк, Лазаренко, 2023; Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023).

Східноєвропейські педагоги стверджують, що «соціально компетентна» особистість здатна ухвалювати рішення, розуміти власні почуття, управляти емоціями, досягати цілей, враховувати права інших і поводитися відповідно до обставин, беручи до уваги інтереси інших. Впроваджуючи освітні технології, які оптимізують процес навчання, забезпечують досягнення цілей і можуть бути масштабовані без втрати ефективності, важливо використовувати діагностичні критерії щодо показників вимірювання за їх результатами (Паламарчук, Візнюк, 2023; Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023).

ООЖН (Освіта на Основі розвитку Життєвих Навичок) – це освітня технологія, яка впроваджує методику розвитку життєвих навичок і використовується в понад 80 країнах. В Україні вона є найбільш адекватним підходом для впровадження предмета «Основи здоров'я» та факультативних курсів профілактичного спрямування. Міжнародні експерти оцінили впровадження ООЖН в українській школи як «видатне досягнення». Таблиця 2 містить основні характеристики цієї технології.

Формування життєвих навичок є важливим компонентом сучасної освіти. Впродовж останніх десятиліть було випробувано три способи впровадження ООЖН-технологій через (Візнюк, Лазаренко, 2023; Локшина, 2011):

- 1) окремий предмет;
- 2) усі шкільні предмети;
- 3) предмет-носії.

Впровадження ООЖН через окремий предмет, як-от «Життєві навички» в Молдові, виявилось невдалим через перевантаженість розкладу. Інтеграція життєвих навичок у програми інших предметів також була визнана неефективною, оскільки вимагала значних витрат на підготовку вчителів та зміну методів навчання (Локшина, 2011; Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023).

Найефективнішим способом впровадження життєвих навичок виявився третій – через предмет-носії, що передбачає інтеграцію методики в обов'язковий шкільний предмет. Не кожен предмет

підходить для цього; наприклад, біологію визнано невдалою, оскільки вона фокусується на людині як біологічному організмі. Найкращими предметами-носіями є ті, що сприяють розвитку соціальної активності та мотивації до здорового способу життя, такі як «Health education» (США, Канада, Фінляндія, Естонія), «Social and personal education» (Велика Британія), «Sexual education» (ЄС) та «Основи здоров'я» (Україна).

Таким чином, життєва компетентність, за експертами Ради Європи, включає здатність особистості сприймати й відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, а також комплекс знань, умінь і навичок. Міжнародний департамент стандартів визначив компетентність як здатність кваліфіковано виконувати завдання, пропонуючи виділити показники, такі як знання, вміння та їх застосування (Візнюк, Лазаренко, 2023; Паламарчук, Візнюк, 2023).

У 2001 році на саміті в Лісабоні була створена робоча група для визначення нових базових компетентностей для навчання протягом життя. Результатом стало визначення ключових компетентностей, які включають: фундаментальні навички лічби та письма; ІКТ навички; базові компетентності в математиці, науці та технології; уміння навчатися; іноземні мови; соціальні навички тощо (Локшина, 2011; Паламарчук, Візнюк, 2023).

На сучасному етапі роль інформаційних технологій у розвитку освіти та виховання в східноєвропейських країнах є безсумнівною. Міністерства країн Вишеградської четвірки активно залучають інформаційні технології до навчально-виховного процесу, зокрема комп'ютерні мережі. Підключення шкіл до електронної пошти та Інтернету забезпечує переваги для користувачів в освіті. Завдяки комп'ютерним мережам стало можливим реалізувати багато міжнародних проектів, які організують спілкування школярів з темами прав людини, миру, толерантності та обміну думками між учнями, педагогами й дослідниками в галузі громадянської освіти (Візнюк, Лазаренко, 2023; Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023).

Результати наукового пошуку виявляють тенденцію до формування життєвих компетентностей у школах Вишеградської четвірки через надання правових знань учням. Питання прав людини є актуальним як на міжнародному, так і на національному рівнях, що відображено в цілях початкової освіти країн регіону. Міжнародна конференція з прав людини 1994 року наголосила на зв'язку освіти з соціальними та економічними чинниками, такими як правова

необізнаність, міжетнічні конфлікти та політична нестабільність. Ці проблеми значною мірою стосуються забезпечення прав людини в Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині, особливо в старших класах початкової школи.

Висновки Сьогодення вимагає від школярів підготовки до дорослого життя та адаптації до сучасного ринку праці. Один з основних напрямів реформування початкової освіти полягає у формуванні в учнів життєвих компетентностей, що допоможуть їм у майбутньому. Досвід країн Вишеградської четвірки може бути корисним. Потребує подальшого дослідження також підготовка вчителів до впровадження компетентнісного підходу.

Особливу увагу педагогів вимагає розв'язання освітніх проблем у полікультурному середовищі Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини. У початкових школах важливо не лише надавати знання з навколишнього середовища, географії та соціальної сфери, але й допомогти дітям знайти свій шлях через призму власної культурної орієнтації. Прищеплення таких цінностей, як толерантність, повага до різних національностей та безконфліктне співіснування, є важливою умовою інтеграції країн до європейського освітнього простору.

ЛІТЕРАТУРА

- Візнюк, І. М., Лазаренко, Н. І. (2023). Моніторинг забезпечення професійної якості освіти педагогів в контексті євроінтеграції. *Порівняльна професійна педагогіка*, 11-20 (Vizniuk, I. M., & Lazarenko, N. I. (2023). Monitoring of ensuring the professional quality of teacher education in the context of European integration. *Comparative Professional Pedagogy*, 11-20).
- Локшина, О. І. (2011). *Тенденції розвитку змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу* (дис. ... д- пед. наук: 13.00.01). Київ (Lokshyna, O. I. (2011). *Trends in the development of the content of school education in the countries of the European Union* (dys. ... d- ped. s.: 13.00.01). Kyiv).
- Паламарчук, О., Візнюк, І. (2023). Родинно-сімейне виховання учнів початкових класів в контексті нової української школи. *Перспективи та інновації науки*, 14-32 (Palamarchuk, O., & Vizniuk, I. (2023). Family education of primary school students in the context of the new Ukrainian school. *Perspectives and innovations of science*, 14-32).
- Паламарчук, О., Візнюк, І., Габа, І. (2023). Family Education in the Context of the Development of Empathy of Primary School Students. *Наукові інновації та передові технології*, 12(26) (Palamarchuk, O., Vizniuk, I., & Haba, I. (2023). Family Education in the Context of the Development of Empathy of Primary School Students. *Scientific innovations and advanced technologies*, 12(26)).

SUMMARY

Zhovnych Olesya. Formation of life skills in primary school students in the context of European experience.

The article examines the effectiveness of the introduction of life skills into the educational process through a carrier subject, which ensures the integration of the methodology into compulsory school subjects. The best media subjects are those that promote social activity and a healthy lifestyle, such as "Health education" and "Basics of health".

Life competence, according to the experts of the Council of Europe, includes the ability to respond to individual and social needs, as well as knowledge and skills defined by international standards. A working group established at the Lisbon summit identified key competences for lifelong learning, including numeracy, literacy, ICT and social skills.

The article also emphasizes the importance of information technologies in Eastern European countries, in particular in the countries of the Visegrad Four, where computer networks are actively being implemented to organize international projects on the topics of human rights and tolerance. Particular attention is paid to the formation of legal knowledge in schools, since human rights issues are relevant at the international and national levels, which emphasizes the importance of their study in the primary education system of the region.

Today's education requires students to prepare for adulthood and adapt to the labor market. One of the main areas of primary education reform is the formation of life skills useful in the future, which can be borrowed from the experience of the Visegrad Four countries. It is also important to investigate the preparation of teachers for the implementation of the competence approach. Educators should pay attention to educational problems in the multicultural environment of Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary. In primary schools, it is important not only to provide knowledge, but also to help children find their way, instilling the values of tolerance and respect for different cultures, which is key to integration into the European educational space.

Key words: *life skills, primary school students, European experience, professional training of future teachers, comprehensive approach.*